

Висновки. Недостатня увага до маркетингу спричиняє погіршення керованості підприємством, зниження конкурентоспроможності продукції а загалом і втрату стійкості на аграрному ринку. На основі вищевикладеного, вважаємо, що становлення і розвиток маркетингу – один із важливих складових і дуже необхідних видів діяльності учасників аграрного ринку. Запровадження системного підходу до організації маркетингової діяльності сприятиме адаптації агропромислових формувань до умов невизначеності, адже маркетингова діяльність за своєю суттю виступає чіткою організаційною формою сучасного товарного виробництва з відповідним змістом і має вагомe значення для ефективності роботи підприємств молочноконсервної промисловості. Маркетинг на молочноконсервних підприємствах слід розглядати не лише як механізм вивчення і регулювання процесу ринкової адаптації, а як складову загального агропромислового маркетингу, на яку покладаються важливі управлінські функції – постачання сировини, її переробка та реалізація продукції. Господарська діяльність молочноконсервного підприємства в умовах економічної кризи має ґрунтуватись на результатах і прогнозах маркетингових досліджень, а маркетинг має поєднати інтереси підприємства в отриманні прибутку і зацікавленість споживачів у задоволенні власних потреб.

Безперечно, розвиток маркетингової діяльності в агропромислових формуваннях України є багатоаспектною проблемою, яка значною мірою залежить від зовнішнього середовища, насамперед від темпів наукового обґрунтування і практичної реалізації новітньої аграрної політики в нашій державі. Отже подальші дослідження в цьому напрямку є перспективними, так як в статті, присвяченій розгляду одного із аспектів проблеми, вирішити повністю це неможливо.

Література

1. Соловьев Б.Б. Основы маркетинговой деятельности предприятия / Б.Б. Соловьев. – К.: Маркетинг, 1997. – 254 с.
2. Маркетинг в АПК. Учебник / Под. ред. Г.П. Абрамовой. – М.: Колос, 1997. – 240 с.
3. Золотих І.Б. Зміцнення сировинної бази молочної промисловості / І.Б. Золотих // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 66–68.
4. Зозульов О. Місце маркетингу у посиленні конкурентних позицій підприємства / О. Зозульов // Маркетинг і реклама. – 2002. – № 9. – С. 44–47.

УДК 330.332.1:37.01(477)

М. В. ДИХА, М. О. МОЛЧАНОВА
Хмельницький національний університет

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ДЖЕРЕЛ ПРИМНОЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА

У статті обґрунтовано необхідність збільшення обсягів інвестицій в освіту та науку. Розкрито вплив підвищення рівня освіти та професійної підготовки на зайнятість населення, що дає можливість обґрунтувати важливі висновки стосовно політики у сфері освіти і працевлаштування

The article deals with the necessity of increasing the investments into education and science. It was developed the influence of increasing the level of science and training into the employment of population, which gives an opportunity to substantiate important conclusions concerning the politics in the field of education and employment

Актуальність теми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку роль людського капіталу стає все більш важливою, оскільки він визначає темпи економічного розвитку і науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим, на перший план висувається, власне, сама людина – її інтелектуальний потенціал. Відповідно, посилюється увага суспільства до системи освіти як основи виробництва цього потенціалу. Освіта та професійна підготовка є тією рушійною силою, яка, за належної організації, має стати визначальним чинником економічного та соціального розвитку на всіх рівнях. Причина такої уваги полягає в розумінні того, що найважливішою цінністю і основним капіталом сучасного суспільства є людина, здатна до пошуку і освоєння нових знань, прийняття нестандартних рішень. Саме тому потрібно вирішувати практичні завдання щодо збільшення обсягів інвестицій в освіту та науку.

Аналіз досліджень. Широке коло питань щодо людського капіталу є об'єктом постійних наукових досліджень і численних прикладних розробок. Різні аспекти концепції людського капіталу висвітлені у працях класиків економічної науки В. Петі, А. Сміта, В. Каразіна, Дж.С. Міля, К. Маркса, Ф. Ліста, А. Маршала, М. Туган-Барановського, М. Вебера.

Однак як самостійний розділ досліджень – теорія людського капіталу сформувалася у 60-х роках ХХ ст. Її базова теоретична модель була вперше викладена у працях Т. Шульца та Г. Бекера. Подальші ґрунтовні дослідження основних положень концепції людського капіталу провели Й. Бен-Порат, Б. Вейсброд, Е. Денісон, Дж. Кендрік, Ф. Махлуп, Дж. Мінцер, Дж. Псахаропулос, Л. Туроу, І. Фішер та ін.

У вітчизняній економічній літературі теорії людського капіталу почали надавати важливого значення тільки упродовж останніх двох десятиріч. Серед економістів, які займалися дослідженням окремих питань формування і розвитку людського капіталу України слід назвати В. Антонюк, В. Близнюка, О. Бородіну, В. Гейця, Н. Голікову, О. Головінова, О. Грішнову, М. Долішнього, І. Журавльову, С. Злупка, С. Клименко, В. Куценко, Е. Лібанову, Г. Назарову, К. Павлюка, Ж. Поплавську, О. Стефанишин, С. Трубича, А. Чухна та інших учених-економістів. Науково-практичним аспектам формування освітньої складової людського капіталу присвячено чимало праць, зокрема, роботи І. Каленюка, О. Грішнкової, Н. Верхоглядової, Г. Лича.

Мета дослідження. Подальший розвиток теоретичних та загально методичних питань щодо інвестицій в людський капітал, інвестиції в освіту є найприбутковішими, оскільки інтелект суспільства посідає особливе місце серед загальноцивілізаційних форм багатства (природа, споживчі вартості тощо). Виходячи з цього, постає завдання дослідити важливість розробки науково обґрунтованих заходів щодо вкладання коштів в освіту та науку. Метою дослідження є також обґрунтування впливу підвищення рівня освіти та професійної підготовки на зайнятість населення, що є дуже важливим в умовах високого рівня безробіття.

Виклад основного матеріалу. Освіта, культура, інтелектуальний потенціал є активними і дуже важливими чинниками людського розвитку з багатьох причин. Це, з одного боку, могутній фактор вирішення важливих соціальних завдань, пов'язаних з досягненням ефективної самореалізації населення в усіх аспектах людської життєдіяльності – трудовій, громадській, особистій. З іншого боку, ці сфери набувають першочергового значення у забезпеченні економічного зростання (за рахунок підвищення продуктивної сили праці), справедливого розподілу національного доходу, зменшення злочинності, зростання рівня культури виробництва і споживання, підвищення якості життя взагалі, розширення можливостей вибору і т. ін. – що, власне, і є суттю процесу людського розвитку. У зв'язку з цим освіта, професійна підготовка, культура, інтелектуальний потенціал мають посісти провідне місце в системі суспільних пріоритетів. Саме ці сфери є засобом безпосереднього державного сприяння людському розвитку.

Могутнім стимулом розвитку освіти стало визнання і поширення теорії людського капіталу, в результаті чого освіта перестала сприйматись як один з видів невиробничого споживання, а стала трактуватися як інвестиції в людський капітал, що не лише приносить прямі економічні та зовнішні соціальні вигоди, а й стимулюють економічне зростання.

Інвестиції в людський капітал являють собою будь-які дії, що підвищують професійну кваліфікацію та продуктивні здібності людини і тим самим продуктивність її праці. Витрати, що сприяють підвищенню людської продуктивності, можна розглядати як інвестиції, оскільки поточні витрати здійснюються з тим розрахунком, що їх буде багаторазово компенсовано дедалі значнішим потоком доходів у майбутньому. Хоча, варто зазначити, що не будь-які інвестиції в людину можна визнати економічно необхідними і суспільно доцільними. Наприклад, витрати, пов'язані з навчанням кримінальної діяльності, з вихованням антисоціальних рис характеру, не можна визнати інвестиціями в людський капітал, оскільки вони завдають шкоди суспільству і не сприяють розвитку людини.

Інвестиції в освіту можна класифікувати за такими групами витрат:

- первинна освіта (дошкільна, початкова, середня, професійно-технічна, вища);
- освіта дорослих, що включає навчання та підвищення кваліфікації на виробництві,
- самовдосконалення, додаткову освіту тощо.

Дошкільна, початкова та середня освіта формують передусім інтелектуальну складову людського капіталу, поліпшуючи якість, підвищуючи рівень і запас знань людини. Важливою характеристикою людського капіталу є те, що він інтенсивніше накопичується в тих людей, які вже мають його більше. Тому на зазначених освітніх етапах створюється не просто початково необхідний для життя у суспільстві запас людського капіталу, а й формується база для подальшого розвитку та збагачення цього капіталу. Інвестиції у професійно-технічну і вищу освіту сприяють формуванню висококваліфікованих робітників та спеціалістів, високопродуктивна праця яких найбільше впливає на темпи економічного зростання.

Особливо слід виділити групу витрат на освіту дорослих як складову безперервної освіти, основну частку в яких становлять витрати на навчання та підвищення кваліфікації на виробництві. Нині, в багатьох розвинутих країнах сукупні витрати всіх підприємств на розвиток персоналу можна порівняти з державними витратами на систему освіти. Найчастіше організація безперервної освіти на підприємствах не виходить за межі внутрівиробничого навчання. Та в наш час стає очевидним, що сфера поширення систем внутрівиробничого навчання обмежена рамками великих корпоративних структур і завданнями лише суто спеціальної (специфічної) професійної підготовки. Водночас, постійно зростають вимоги, що висуваються не лише до вмінь, потрібних для участі у певних виробничо-технологічних процесах, а й до загального рівня компетентності, здатності приймати рішення, бачити перспективу, тобто до знань і вмінь, які забезпечуються загальною підготовкою. Для досягнення потрібного синтезу цих двох аспектів кваліфікації необхідне навчання працівника як у межах системи освіти, так і безпосередньо на робочому місці.

У витратах на самовдосконалення і додаткову освіту слід особливо виділити використання для цього вільного часу людини, який є одним з найдорожчих людських благ. У будь-якому навчальному проекті значна частина знань здобувається за рахунок самостійного навчання у вільний час. У сучасних умовах, коли саме працівник інтелектуальної сфери діяльності стає уособленням і головним чинником економічного прогресу

суспільства, витрати коштів і часу на самостійне навчання необхідно виділити як окремий компонент у структурі інвестицій у людський капітал.

Вкладення інвестицій в людський капітал можуть здійснювати держава (уряд), недержавні суспільні фонди й організації, міжнародні фонди й організації, регіони, освітні заклади, підприємства, сім'ї та окремі громадяни.

Особливо велика роль держави у двох найважливіших сферах формування людського капіталу – в освіті та охороні здоров'я. Держава застосовує і стимули, і примусові заходи, спрямовані на примноження людського капіталу нації. До примусових належать обов'язкова для всіх формальна шкільна освіта в установленому обсязі, обов'язкові медичні профілактичні заходи (наприклад, щеплення) тощо. Серед дієвих способів стимулювання приватних інвестицій у людський капітал (причому цей вплив здійснюється за допомогою економічних ринкових заходів) є система податків і субсидій через яку держава впливає на доходи тих, хто здійснює такі інвестиції та регулювання цін на інвестиції в людський капітал, що може бути здійсненим через регулювання цін використовуваних для цього ресурсів.

У створенні активів людського капіталу зростає роль окремих підприємств. Часто вони стають найефективнішими виробниками цього капіталу, оскільки здійснюють підготовку персоналу відповідно до поточних і перспективних потреб виробництва, а також мають достовірну інформацію про перспективні напрями капіталовкладень у навчання та професійну підготовку. Однак підприємствам притаманний прагматичний підхід: вони роблять інвестиції в людський капітал лише доти, доки вони приносять економічну віддачу. Моральні зиски, інтегрований соціальний ефект від цих інвестицій є в основному суспільним благом, у розвитку якого зацікавлена держава, а не конкретне підприємство. Саме тому в цивілізованому світі держава економічними методами заохочує підприємства до інвестування в людський капітал. Інвестуючи у своїх працівників, підприємства активізують їхню трудову віддачу, підвищують продуктивність праці, скорочують витрати робочого часу, зміцнюють свою конкурентоспроможність.

Підвищення рівня освіти позитивно впливає на вирішення проблеми зайнятості населення. Освіта робить внесок в економічне зростання – вона наділяє робочу силу продуктивними знаннями, сприяє нарощенню нових знань людини, стимулює процес продукування нових ідей. Освіта забезпечує людей такими загальними і інтелектуальними інструментами, які дають їм можливість швидко оволодіти необхідними професійними знаннями і легко адаптуватися до змінних вимог трудового, професійного і суспільного життя. Люди з вищим рівнем освіти мають більші можливості реалізації у сфері праці. Рівень освіти є одним з основних чинників конкурентоспроможності працівника на ринку праці. Його вплив на можливості ефективної зайнятості населення дуже суттєвий. Державна політика зайнятості має орієнтуватися, з одного боку, на розширення доступності і підвищення якості професійної освіти, а, з іншого, – на захист і розширення зон висококваліфікованої праці в національній економіці.

Поняття “людський капітал” означає не лише усвідомлення вирішальної ролі людини в економічній системі суспільства, а й визнання необхідності інвестування в людину, оскільки капітал набувається і збільшується шляхом інвестування (за рахунок обмеження поточного споживання) і приносить тривалий економічний ефект.

Розрахунки вітчизняних та зарубіжних вчених дають підставу стверджувати, що внесок освіти в приріст ВВП досягає майже 30 %. Ця обставина спонукає керівництво більшості країн світу вкладати величезні кошти у сферу формування людського капіталу. Видатки на освіту в Україні у 2009 році зросли на 2,3 млрд грн, або на 11,0 % порівняно з 2008 роком [4]. Проте значення цього показника все ж залишається в рази меншим, ніж у розвинутих країнах Європи. Насправді Україна порушує норматив граничного фінансування науки, який саме вона і визначила у законодавчому порядку. Кабінет міністрів послідовно подає проекти бюджету, де ці цифри фактично становлять до 1 % від ВВП [4], що не дає їй можливості розвиватися (європейські країни щорічно витрачають на науку 3–7 % ВВП, а рівень фінансування науки у ЄС – не менше 2,5 % ВВП) [8].

Україна вдвічі відстає у порівнянні з країнами Європи – Англії, Франції, Німеччини – за кількістю вчених на 10 тис. жителів і вчетверо – за кількістю вчених з науковим ступенем [8]. Це свідчить про те, що наука остаточно втратила пріоритетне значення для розвитку країни і, в свою чергу, зумовлює загрозу втрати можливостей подальшого розвитку та реформування економіки на сучасній науково-технологічній основі.

Парадоксом є й те, що в Україні на початок 2009/10 навчального року було зареєстровано 861 вищий навчальний заклад, тоді як у більшості розвинених країн їх кількість рідко перевищує сотню. З них зареєстровано 511 закладів I–II рівнів акредитації та 350 закладів III–IV рівнів акредитації. Роком раніше в Україні було зареєстровано 528 та 353 заклади відповідно. Станом на початок 2009/10 навчального року кількість студентів у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації становила 354,2 тис. осіб, III–IV рівнів акредитації – 2 млн 245,2 тис. осіб [4]. Крім того, більшість ВНЗ мають відокремлені структурні підрозділи, яких на сьогодні зареєстровано 1005 – тобто більше, ніж самих навчальних закладів. Вищі навчальні заклади державної форми власності підпорядковані 26 міністерствам і відомствам, 10 з яких мають у підпорядкуванні лише один заклад [6]. Такої практики не існує у жодній європейській країні. Відбувається подальше знецінення дипломів з вищою освітою. Вища освіта не відповідає рівню вимог виробництва, науки та культури.

На вітчизняному ринку праці бракує фахівців робітничих спеціальностей, оскільки сучасний ринок праці має дефіцит у кваліфікованих робітниках – випускниках закладів професійно-технічної освіти (попит на

робочі спеціальності перевищує пропозицію у шість разів). Кількість професійно-технічних навчальних закладів в Україні у 2009 р. складала 975, кількість учнів – 424,3 тис. [7].

Ефективне державне регулювання процесу підготовки кваліфікованих кадрів, накопичення людського капіталу може стати дієвим чинником прискорення виходу України з економічної кризи. Пройдений Україною шлях реформації показує, що орієнтація тільки на ринкові засоби перетворень економіки без врахувань фундаментальних умов наукового забезпечення сучасного інноваційного рівня виробництва є не тільки помилковою, а й шкідливою.

Науково-технічний прогрес потребує значних витрат, пов'язаних з оновленням знань. Формальна освіта вже давно не єдиний і недостатній метод підготовки людини навіть до трудової діяльності, не кажучи вже про весь комплекс людської життєдіяльності. Отримання диплому і початок трудової діяльності має стати не завершенням процесу освіти, а лише закінченням її загальної, попередньої стадії і початком більш спеціалізованого тривалого процесу набуття професійної кваліфікації, компетентності, загальнолюдської мудрості.

Визначальною умовою активного інвестування в людський капітал на всіх рівнях є висока ефективність цих інвестицій. Аналіз ефективності освіти та професійної підготовки в Україні в цілому підтверджує положення теорії людського капіталу, хоча й виявляє певні національні особливості. Зокрема, це виявляється у високій диференціації ефективності різних освітньо-професійних рівнів та меншій економічній вигідності інвестицій в людський капітал порівняно з альтернативними економічними проектами в сучасних умовах. Тобто, для реалізації концепції нарощення людського капіталу України необхідні також кардинальні зміни в системі оплати праці, механізмі фінансування освіти і професійної підготовки.

Висновки. Вкладення інвестицій в людський капітал є могутнім чинником стабілізації та покращення соціально-економічного становища в Україні. Ефективне використання людського потенціалу сприятиме подоланню економічної кризи в Україні. Проведене дослідження доводить позитивний вплив підвищення рівня освіти та професійної підготовки на зайнятість населення. Рівень освіти та професійної підготовки є одним із найвагоміших критеріїв, які характеризують сукупний людський капітал. Як активний чинник розвитку людського капіталу система освіти вирішує надважливі завдання: нагромадження людського капіталу, що збільшує доходи та розширює економічні можливості як окремої людини, так і країни в цілому; сприяє поширенню культури, духовності, демократії тощо, а значить розширює можливості вибору в усіх сферах людського життя; пом'якшує нерівності на ринку праці і в економічній діяльності загалом; розширює можливості зайнятості і зростання її продуктивності; створює можливості для перенавчання і трудової реабілітації працівників, які залишилися без роботи у зв'язку із структурною перебудовою економіки і науково-технічним прогресом; акумулює потенційно незайняту молодь в системі стаціонарної освіти; покращує екологічну ситуацію за рахунок екологічної спрямованості навчання на всіх рівнях.

Література

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини / О.А. Грішнова. – К.: Знання, 2006. – 559 с.
2. Диха М.В. Ідентифікація сильних і слабких сторін економіки України, можливостей і загроз у контексті глобалізації / М.В. Диха // Вісник Хмельницького національного університету. – 2007. – № 2. – С. 170–174.
3. Доклад о развитии человека 2005. Международное сотрудничество на перепутье: помощь, торговля и безопасность в мире неравенства / По заказу ПРООН. – М.: Весь мир, 2005. – 398 с.
4. Новини [Електронний ресурс] – http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/Noviny/new_u.html
5. Ткаченко А. Інвестиції в людський капітал – запорука розвитку нової економіки / А. Ткаченко // Вісник ТАНГ. – 2003. – № 5(1). – С. 166–171.
6. <http://udau.edu.ua/library.php?pid=795>
7. http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/v_ukraine_na_nachalo_2009_10_uchebnogo_goda_byl_zaregistrovan_861_vuz_15042010
8. International Trade Statistics 2009 [Електронний ресурс] – http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its09_toc_e.htm

УДК 336.012.23

М. С. ЗАЮКОВА
ННЦ “Інститут аграрної економіки”

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ГРОШОВОГО ПОТОКУ ЯК ЕЛЕМЕНТА ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто шляхи ефективного управління грошовими потоками переробних підприємств Вінниччини. Проаналізована динаміка зміни чистого доходу (виручки) від реалізації переробних підприємств. Запропоновані